

דבריו יונת

פרשת וירא תשפ"ו

מבאר תורתו של
מרח הגה"צ

רבי יונה הלוי

פארסט זצ"ל

בעהמח"ס דברי יונה
וראש ישיבת ד"ניטרא

דבריו יונה על פרשת וירא

השי"ת שיתפלל אברהם על סדום, דלכאורה כבר היה נגזרה גזירה וידע השי"ת שלא יועיל תפלתו, כבר ביאר בזה בספר אהל יעקב להמגיד מדובנא זצ"ל דרצה השי"ת שיתפלל אברהם כדי שיועיל תפלתו לדורותיו הבאים, אם יהיה ח"ו זמן שלא יהיו זכותים לישראל ולא יהיה מי שיתפלל עליהם, אזי יעורר תפלתו של אברהם שלא הועיל בשעתו.

וזה כוונת הפסוק וה', אמר המכסה אני וגו', ואף שלא יועיל התפילה עכשיו אבל עכ"פ ואברהם היו יהיה לגוי גדול וגו' ולזה יצטרך תפילה זו בעתיד, מה שאברהם יתפלל עכשיו, אמנם אברהם אבינו לא החזיק עצמו שהוא ראוי להתפלל בעד אחרים, אולם התחזק עצמו להתפלל, כי היה לו הוכחה מצד הנסים שאירעו לו, שהשי"ת ישמע בקול תפלתו אף שאינו ראוי.

והכוונה בזה דאברהם אבינו בענותותו היה סובר שלא היה ראוי כלל שהשי"ת יעשה לו נסים חוץ לדרך הטבע, ומה גם אחר שעשה לו הנס להצילו מאור כשדים של נמרוד, הרי בודאי שהיה צריך להשתדל להקריב כל נפשו ומאודו רק בעד השי"ת, ואברהם הרגיש בנפשו שלא מילא חובתו לגבי השי"ת כהוגן, ובודאי שלא היה ראוי שיעשה לו השי"ת אח"כ נס שני להצילו מיד המלכים, ומכיון שראה שהשי"ת הצילו עוה"פ שפט מזה דאף שהאדם אינו ראוי מצד מעשיו בפועל, אבל עכ"פ כיון שיש לו רצון טוב לעשות הטוב והישר, זה כבר מתקבל לרצון לפני השי"ת, ומהו התחזק שאף שאינו ראוי להתפלל בעד אחרים מצד מעשיו, אבל עכ"פ כיון שיש לו רצון טוב לילך בדרך טובים זה די כבר שיוכל גם להתפלל בעד אחרים.

וזה שאמר הנה נא הואלתי, ופרש"י רציתי, והיינו שיש אצלי רצון טוב לילך באורחות ישרים, ומה הנני מתחזק לדבר אל אדוני ולהתפלל בעד סדום. והמשיך להוכיח שכדבריו כן הוא ואמר, ואנכי עפר ואפר, היינו שהשי"ת הציל אותי מיד המלכים, אף שלא הייתי ראוי לכך, מכיון שכבר הציל אותי מיד נמרוד, ובודאי שהייתי צריך אז להיות מוסיף והולך בכל נפשי ומאודי בעבודת השי"ת, ובפועל לא עשיתי כך, אלא מוכרח שהשי"ת קיבל בנח"ר רק הרצון גרידא שהיה אצלי, ומהו מוכח שחביב מאד לפני השי"ת הרצון וההשתדלות, וא"כ אוכל גם להתפלל בעד אחרים, ומיושב היטב למה נקט קודם נס המלכים ואח"כ נס נמרוד, וביותר יתיישב הוכחתו מעפר ואפר בהקדם מה דאיאת במדרש דבזכות שאמר אברהם ואנכי עפר ואפר זכו ישראל למצות אפר פרה ועפר סוטה, ולכאורה צ"ב דיש כמה מצות בעפר, ולמה נקט דוקא עפר סוטה.

ואפ"ל בזה בהקדם מה שכתב במנחת חינוך [מצוה קס"ג] וזה לשונו, והנה לא אמנע מלכתוב מה שאני יודע אף שאפשר דהוא דבר פשוט למי שבקי בש"ס ושכלו בריא, אך איש כמוני לא אבוש לכתוב מה שנחשף לי. הנה ידוע ומפורסם בכל הש"ס ספק טומאה ברה"ט טמא דנפקא מסוטה, וטמא ודאי כמבואר בסוטה כ"ח ע"ב ובכמה בש"ס ותוס' וספק טומאה ברה"ר טהור לגמרי

וירא אליו ה', וגו', והוא יושב פתח האהל כחום היום וישא עיניו וירא וגו', וירץ לקראתם וגו', וישתחו ארצה ויאמר אם נא מצאתי וגו', אל נא תעבור מעל עבדך, יקח נא מעט מים וגו', והשענו תחת העץ, ואקחה פת לחם וגו', אחר תעבורו, ויאמרו כן תעשה כאשר דברת.

אפשר לומר בזה בדרך רמז דהנה אברהם אבינו ע"ה היה ראש המאמינים שהתחיל להתבונן בסדר העולם ובתכלית בריאתו, בזמן שכל בני דורו האמינו בטעות שהעולם מתנהג בכח המזלות, ועל ידיהם מגיעים לעושר וכבוד, ולא חשבו כלל על אחרית האדם, ואברהם אבינו התחיל ללמד את בני דורו לידע שיש בורא עולמים המנהג הכל, וצריכים לזכור תמיד כי כל ימי חי אדם הכל הבל, ולבסוף הכל נפסד כי כל העולם הוא עולם עובר, ותכלית העוה"ז הוא רק לעשות רצון השי"ת שעי"ז יזכו לחיי העוה"ב, ואפשר לרמז כל זאת בהפסוקים שלפנינו, דהנה כל זמן שהאדם יושב בתוך ביתו ואוהלו אינו חושב על היקף הבריאה, ולכן התיישב בפתח האהל כחום היום, ועי"ז האדם מגיע להתבוננות שיש לפניו עולם מלא, והשי"ת ברא החמה וכל המזלות לאיזה תכלית לצורך האדם, כדי שהוא יגיע לתכלית נרצה.

והתבונן אע"ה וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, רומז לשלשה זמנים ותקופות שיש בחיי האדם, תקופה הראשונה הוא בבחינת "וירא" כי האדם בתחילת שנותיו הוא רואה ומתבונן בכל מה שלפניו עד שהוא יכול לידע ענין העולם ותכליתו, והזמן השני הוא "וירץ" מה שהוא טרוד בכמה טרדות והוא סובב ורץ מפינה לעבר ומעבר לפינה למלאות מה שהוא צריך לו ולביתו ולמשפחתו, אמנם אח"כ מגיע זמן של "וישתחו ארצה" כשמוגיע לסוף שנותיו והוא חוזר אל עפרו כי מעפר היה ואל עפר ישוב, והנה כאשר התבונן אע"ה בדברים הללו, ביקש את השי"ת, ויאמר וגו', אל נא תעבור מעל עבדך וגו', והיינו שיוכל לזכור תמיד שסוף האדם למות וכל העולם הוא עולם עובר ואינו נצחי. ובזמן שהאדם נמצא בעוה"ז צריך לדאוג רק על הכרח קיומו ולא יותר, וז"ש יקח נא מעט מים וגו', ואקחה פת לחם וגו' אבל בכל זמן צריכים לזכור כי "אחר תעבורו" שסוף האדם למות והוא עובר מן העוה"ז, ורמז בזה למלאכים באמרו, כי על כן עברתם על עבדכם וגו', שעי"ז שהמלאכים עברו אצלו הבין והתבונן מזה שהעוה"ז אינו עולם נצחי כלל והיפך הוא העולם הבא, ועי"ז השיבו לו המלאכים ואמרו כן תעשה כאשר דברת, שאכן זהו התכלית להתבונן תמיד על העתיד ועל החיים הנצחיים, שזהו הקיום האמיתי ולא יותר.

וה', אמר המכסה אני מאברהם וגו', ואברהם היו יהיה לגוי גדול וגו', ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר וגו', ואנכי עפר ואפר, וברש"י הייתי ראוי להיות עפר ע"י המלכים ואפר ע"י נמרוד עי"ש.

ודקדקו המפרשים דמתחילה הול"ל אפר של נמרוד ואח"כ עפר של מלכים דזה היה מקודם, וגם צ"ב מה רצה לומר בזה. והנה בעצם הענין מה שסייב

וכו' ודין זה דוקא בטומאה אבל באיסורין אין נפק"מ בין רה"י לרה"ר וכו' וכו' אני מסתפק וכו' בכהן ונזיר דאם יש ספק טומאה ברה"י וכו' אם נגע בודאי טמא הוא וכו' אך אם התרו בו שלא ליטמא ועבר וטימא עצמו אי לוקה וכו' אי נימא להתורה גילה דוקא לענין טומאה וכו' אבל לענין הלאו וכו' אפשר דאין לוקחין וכו' כי לענין הלאו שלו הוי ככל איסורין שבתורה וספק ספקא שריא וכו' עיי"ש. והכוונה דבספק איסור יש מחלוקה בין הרמב"ם והרשב"א אי ספקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא, וא"כ להרמב"ם דבאיסור הוי ספק לקולא, נמצא דבספק טומאה ברה"י אף דהוי טומאה אבל לגבי האיסור אזלינן לקולא, ולהרשב"א אף בספק טומאה ברה"ר דהוי טהור, אמנם מצד האיסור אזלינן לחומרא עיי"ש בארוכה, והמנחת חינוך נשאר שם בצ"ע דיתכן דברה"ר אף שטהור יש איסור מצד ספקא דאורייתא לחומרא וברה"י אף שטמא אמנם מצד האיסור ספקא דאורייתא לקולא, וזה דבר חידוש שהענין סותר עצמו מיניה וביה, אמנם כנראה דבאפר פרה אדומה שהוא בעצם מטהר טמאים ומטמא טהורים, יתכן דבהלכה יש ג"כ מציאות של סתירה.

והנה בענין עפר סוטה ג"כ מצינו ענין של סתירה מיניה וביה, דהנה קיי"ל [סוטה ו.] דאם יש עדים במדינת הים אין המים בודקין, ובתוס' [ד"ה ושבאו] מספקא להו אי יש עד אחד במדינת הים אי המים בודקין או לא. וכתב בהפלאה לבאר דצדדי הספק הוא אי מה דאמרין דעד אחד נאמן בעדות אשה, זהו מצד התורה האמינו כבי תרי, וא"כ הוי כעדות גמורה, ולכן לא יועיל בדיקת המים, דהבדיקה אינו מועיל רק כשיש ספק בעצם טומאה ולא כשיש סיבה הגורם הספק וכגון כאן דהעדים נמצא במדינת הים, או נאמר דמה שהאמין התורה לעד אחד אין הכוונה שיש בזה הבירור כבי תרי, אלא שלפעמים האמינות תורה וכמשארז"ל עד אחד קם בשבועה, וא"כ כאן שיש רק עד אחד במדינת הים אין זה בירור, ושוב בודקין אותה המים. ועכ"פ מצינו בעפר סוטה הספק בכוחו של עד אחד ויש בזה צד לומר שבעצם אין לו נאמנות כבי תרי, רק שלפעמים גילה התורה שיש לו נאמנות באותו מקרה מסוים.

ולפי"ז אפ"ל דזה שאמר אברהם אבינו ע"ה ואנכי עפר ואפר, דהיינו שמצינו בתורה בדין דאפר פרה ובדין דעפר סוטה, כעין ענין של סתירה, דאף שמצד השכל אינו מובן האיקך אפשר שיתכנו שניהם, עכ"ז כך הוא ההלכה, ולכן השתמש בזה אברהם אבינו להתנצל למה הוא מתפלל בעד אחרים, בומן שאינו ראוי כלל לזה מצד עצמו, כי אצל השי"ת מצינו לפעמים דברים הנראים סותרים, ולכן גם בזה אפ"ל דאף שמצד עצמי אינו ראוי, עכ"ז הקב"ה מקבל את רצון האדם ושאיפתו לטובה אף שלא הגיע אליה בפועל, ולכן יש מקום להתפלל, ועכ"פ היוצא לנו מכל זה גודל כח הרצון, שגילה לנו אאע"ה כמה שאמר הנה הואלתי וגו' שהשי"ת מקבל הרצון של האדם כאילו עשה כבר בפועל. וזאת אומרת שבזמן שיש רצון לעלות ולהתעלות בתו"ש, הרי זה שינוי בפועל בעצם האדם וכאילו נשתנה לדרך טובה. ודבר זה יש רק אצל ישראל ולא אצל הגוים, כי ישראל הוא בעצם מהות משונה מהגו ואינם דומים כלל אף בגוף, ואף שהרופא אינו רואה זאת בגוף אבל כן הוא המציאות, וכמשארז"ל [שבת פו:] דבגוים ע"י שאוכלים בלילות תרופות גופם משתנה. ולא רק מהות הגוף שונה אלא כל דבר שונה הוא כל כולו אצל איש הישראלי מוצא הגוי. כמסופר שהחפץ חיים זצ"ל אמר מהיכן אני יודע שלמחר תזרח השמש? כי כך כתוב בתורה [בראשית ח כב] ויום ולילה לא ישובתו. והיינו שאף בדבר פשוט כזה, שכל אחד מאוה"ע יודע בבירור שלמחר תזרח השמש כיון שכך הוא סדר העולם, אבל אצל היהודי הוא אחרת, שאצלו הידיעה הברורה שלמחר תזרח השמש הוא מצד זה שכך כתוב בתורה, וכן הוא בכל הדברים.

אמנם בודאי שצריכים להשתדל להוציא הרצון מכח אל הפועל, כי בלי זה הרי אף שהוא מקבל תמיד על עצמו להתנהג בדרך טובה, אבל היצוא מהסיתו בכל הענינים, ומורידו לשאול. ואמנם אח"כ הוא מתהרט על זה, אבל על זה אמרו רז"ל [נדרים ט:] רשעים מלאים חרטות, והיינו שאף שהחרטה הוא מדרכי התשובה, אבל אצל הרשע הוא תמיד בחרטה, והיינו שלעולם הוא מלא חרטה על מה שנכשל ואין לו אצלו אף פעם שהוא עומד על עמדו ומנצח יצרו ומוציא לפועל רצונו הטוב, אלא תמיד הוא מלא חרטה על מה שלא עשה, ולכן צריכים לעשות כל טעדיק גם להוציא הרצון אל הפועל.

ובפרט בלימוד התורה צריכים ליכור תמיד שזוכים ללמוד תורתו של השי"ת, ולכן צריכים ללמוד ביר"ש, כי אם אינם מתנהגים ביר"ש הרי אף שהתורה אינו מקבל טומאה ח"ו, אבל האדם מקבל טומאה ל"ע. וענין זה הוא נורא מאד, כי מצינו כשטהור נוגע בטומאה נעשה טמא, משא"כ כשהטמא נוגע בטמא אינו טהור, אלא בהשקת מים ולא זולת, וההסבר כי

כשנוגעים בטומאה, הרי תיכף הטומאה מקיף אותו מכל צד ל"ע, משא"כ כשנוגע בטמא אין זה רק נגיעה ואינו מקיף עדיין. ורואין מזה עומק ענין הטומאה כי נורא הוא שרק בנגיעה כל שהוא בטומאה, תיכף נעשה מוקף ממנה עד שנעשה טמא בעצם ח"ו. ולכן צריכים להתנהג ביר"ש בלימוד התורה, וגם להשתדל מאד בתפילה כראוי, כי עכשיו בזמן הבחורות הוא הזמן המתאים שיכולים גם להתפלל כראוי. ואף שיש עיכובים אצל האדם עכ"ז צריכים לידע שתמיד יש עיכובים וזה כל האדם שיתגבר על העיכובים, כי הלא אי אפשר שיזכה האדם לדברים מתוקים כמו התורה והתפילה מבלי שיהיה לו מקודם איזה עיכובים לזה, אבל אם מתעוררים ברצון ובחשק עיי"ז יש לו סיעתא דשמיא. וצריכים ליכור שאצל השי"ת לא נאבד כלום, ואם אינו רואה תועלת מעבודתו ותפלתו כרגע יתכן שיועיל לו בעתיד וכמשארז"ל יש תפילה שנענה מיד ויש תפלה שנענה לשבעים שנה, ולכן כל יגיעה שמתייגעים למען השי"ת אינו נאבד וסוף הכבוד לבוא.

מלכה מלכה לטובת הישיבה תשמ"ג לפ"ק (והיא הדרשה האחרונה ממרן זצ"ל)

ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו לאמר אלקים עמך בכל אשר אתה עושה, ולהלן נאמר והוכיח אברהם את אבימלך על אודות הבאר וגו' ויאמר אבימלך לא ידעתי וגו' וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום.

וצ"ב מ"ש ויאמר אבימלך לאמר, מה הכוונה בתיבת לאמר. עוד יל"ד כפל הלשון לא ידעתי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום, תירוצים ע"ג תירוצים [הגאון רבי מיכאל בער זצ"ל ה', רגיל לומר שמי שיש לו המון תירוצים אין בכל אחד מהם כדי ליישב את התמיהה, ומי שיש לו תירין אחד הגון דיו בכך]. עוד זאת ליישב מה שדקדק האוה"ה"ק מה שייכות הוכיח אודות הבאר דוקא כאן.

וי"ל הכוונה דהנה אבימלך ביקש מאברהם שיאמר לו סוד הצלחתו, שרואה הוא היאך שאלקים עמו בכל אשר הוא עושה, וביקש ממנו "לאמר" כיצד זכה להצלחה זו, כי הדבר לפלא בעיניו. והיתה תשובת אאע"ה כמה שאמר לו דברי תוכחה על אודות גזל הבאר, ואבימלך לא קיבל תוכחתו והשיב לו כי לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה, כאומר לא נתברר הדבר שאכן גזלו עבדיי ממך את הבאר, וגם אתה לא הגדת לי, כלומר אין בפיך דברים ברורים, וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום, שרק כהיום הזה כאשר התקרבתי אליך, מתחיל לבי להרגיש שאכן נעשה כאן איזה דבר בלתי הגון, כי ע"י ההתדבקות באאע"ה עבר עליו רוח טהרה, ורמז לו אאע"ה תשובה על תמיהתו, שעליו לקבל דברי תוכחה ולהתחשב עם הזולת, ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך, שביקש להראות לו היאך שהצאן והבקר של אאע"ה יצאו זמומים להשמר מן הגזל, ומה יבין שהנהגת אברהם אבינו היא באופן נעלה, ואין כל פלא שאלקים אותו בכל אשר הוא עושה. רואה אני את הנאספים פה היום, כולם אודים מוצלים מאש, שזכו להמלט מגיא ההפיכה, וחושבני שרבינו הגדול זצ"ל ורבי מיכאל בער זצ"ל אין להם במה להתבייש, בפרט במדינה משובשת זו, שתלמידי ישיבתנו לומדי תורה חרדים לדבר ה', ותלמידי מקבל תוכחה מחבירו, ודורש ומבקש שיוכיחו ויתקנו בעצה טובה להדריכו בדרך ישרה.

ומצינו באאע"ה (בראשית י"ז י"ז) וה', אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וגו', כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה', על אברהם את אשר דיבר עליו, וברש"י כי ידעתי לשון חיבה, אהבתיו. ולכאורה יל"ד הנה אאע"ה ה', המוכיח הגדול לבני דורו, ובכל מקום שהלך השיב אנשים נשים וטף תחת כנפי השכינה, ומה טעם פה בסדום שידע את כל אשר נעשה, שחק ולא הוכיחם מאומה, וביאר האהל יעקב, לפי שידע אאע"ה בנפשו כי לא יתקבלו דברי תוכחתו, והרי בכחאי גוונא מצוה שלא לומר דבר שלא ישמע, אל תוכח ל"ן פן ישנאך אמר שלמה המע"ה בספר החכמה שלו (משלי ט, ח), כי רק לאוהב יש תקוה שיכנסו הדברים אל לבו וישוב מדרכו הרעה, וכאשר הוכיח אברהם את בני דורו ה', מובטח שדבריו היוצאים מלב טהור יכו שורש נאמן בלב שומעיו, וזו היתה סוד הצלחתו לקרב לבבות לאבינו שבשמים. ולזה אמר"כ שרק עתה גילה השי"ת לאאע"ה שברצונו להפוך את סדום, ואין כאן כל קושי עליו, מדוע לא הוכיחם על מעשיהם, "כי ידעתי" ואהבתיו וגלוי לפני סיבת הימנעו מלהוכיחם "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו", עליו לשמור מה שמוציא מפיו, כי לא כל דרכי התוכחה שוין, והוא הרי רוצה שיתקבלו דבריו.

ואכן מצינו שאם כי לא הוכיחם בשבת מוסר, בכ"ז התפלל עבורם כי סו"ס הרי הם מעשי ידי של הקב"ה. נזכרתי מה ששמעתי מפי איזה רב בבראנקס, שסיפר לי שבימי ילדותו נתיתם מהוריו ר"ל ונתגדל אצל דודו ששימש

ברבנות באיזה כפר נידה, והעניות והלחץ זו הדחק גברה שם עד מאוד, עד שביום מן הימים כאשר נפרד מדורו והחליט לנסוע לווינן הבירה, אשר בימים ההם לפני מלחמת העולם הראשונה לא הי', שם מצב היהדות בכי טוב, והנסיונות היום יומים עלו וגברו, ויאמר לו הדוד "שמע נא אחובי בני את מעט הצדקה שהי', לי לתת השקעתי בכ". וסיים הרב לספר, כי אכן עמדו לפניו נסיונות קשים להשאיר יהודי נאמן לה', ולתורתו, ובכל עת נזכר מה שאמר לו דודו, ונשאיר נאמן ליהדות ודרך בדרך ישרה. אאע"ה השתוקק לעבוד את בוראו, מעולם לא הסתפק כמה שכבר עשה, הכל נחשב אצלו לכולם, הרצון העז שבער בקרבו נחשב אצל השי"ת, וזהו "למען הביא ה', על אברהם את אשר דיבר עליו" זו היא השתוקקותו שיזכה שיהי', ביכולת ה', כביכול להשפיע עליו ועל זרעו מטובו הגדול.

מרגלא בפומיה דרבינו החפץ חיים זצ"ל לומר, שכאשר יתקבצו הגלויות לעת"ל, יטלו אחינו בני ישראל בידם ש"ס בבלי ויכריזו לאמר, רבש"ע בגלות החל הזה שעברנו בו כל מיני צרות ועינויים קשים ר"ל, אויבנו השיגונו ורדפונו הכונו פצענו, ממדינה למדינה ומעיר לעיר, ואין לך כל פניה בעולם שלא ספוג מדם עבדיך השפוך, ובכל זאת הבט נא מה הטבנו לעשות במשך הימים החשוכים הללו, רבותינו בעלי התוס', הראשונים והאחרונים, עמלו ויגעו לפרש תורתך הקדושה... ולהתאפק לא אוכל מלספר מה שנתעוררתי בשנות הזעם, בשנת תשי"ה באוישוויץ, כידוע וכמובן כולם היו פטורים מן המצוות, ובכלי ראש השנה הי', הדבר נתקבצו יהודים ורצו להתפלל תפלת היום ללא הסימנים של ריבו זכויות או שנה טובה ומתוקה והיו היהודים מודים ומשבחים לה', על שזכו להתפלל לפניו בליל קדוש זה, ענין שהי' כרוך בסכנת נפשות ממש, עד שנענה אחד מבני החבורה, הרי אין לנו על מה לקדש, הבה ונקדש קידוש כזה שמימות עולם לא קדשו כך, וגעו כולם בבכיה ובדמעות שליש עד שנתמלא הכוס דמעות, וזה הי' "קידוש של ליל ראש השנה"... התבנו רבותי איזה כח יש להם ליהודים. בבואי לדבר איזה דברי חזיון יודע אני את ערכי, ובכ"ז הנושא מכתב דחוף, אין מסתכלים מיהו הנושא את המכתב, אלא מהו תוכן המכתב, ובכן אתם שהנכם שרידי אש, שבאתם למדינה זו שבורי לב ורצוצים, מבלי אב ואם, וזיתים ללמוד בישיבה, עליכם לדעת כי היצו"ר לא טמן ידו בצלחת, לא ינוח ולא יקשט ללכוד את בני האדם במכמוריו, בפרט בעון לשה"ר ורכילות גברה ידו.

כאשר נצבים אנו להתפלל שמו"ע מבקשים אנו "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך", רבש"ע כשתפתח פי ידבר נא הפה רק תהלתך, לא דיבורי איסור, הכלי המוציא דברי קודש חלילה לו להוציא דברי הבל. כאשר נדפס הספר "שמירת הלשון להח"ה, נשקף הגאון רבי ישראל סלאנטער, על שזיכנו השי"ת בחשכות הגלות בשו"ע חדש, שו"ע על הל' לשה"ר, ופשוט כי הוא זצ"ל הי' בעלים טובים על לשונו, ובכ"ז התפעל כ"כ מהספר הנכבד הלזה. אני זכיתי להסתופף איזה שנים אצל רבינו הגדול זצ"ל, וכפי המונח בזכרוננו לא שמעתי ממנו מעולם אפי', נדנוד קל של אבק לשה"ר, כי ידע לשמור על פיו ולשונו. ובתקופתנו הקשה שהכל רצים אחר דרכי הגוים, ורעבים גם צמאים לחטוף עוד גשמיזם ועוד גשמיזם, כשנתבונן לדבר רק דברי היתר, ולשמוע מה שמותר לשמוע, דבר זה בעצמו ילמד זכות עליו שהקב"ה יושיענו, ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים.

וירא אליו ה' באלוני ממרא.

פירש"י הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה אליו בחלקו. ולכאורה צ"ב, מדוע מושם שאמר לו למול נגלה אליו הקב"ה בחלקו, הרי יש הרבה אופנים של מתן שכר, ומדוע נתן לו דוקא שכר כזה, שבמקום זה היתה השראת השכינה, ובכלל צ"ב, למה שאל אברהם אבינו את ענר אשכול וממרא, הרי הקב"ה ציווהו על המילה, וכי היה מסופק אם צריך לקיים את ציווי השי"ת, שהיה צריך לשאול אותם, ולקבל מהם עצה על המילה.

ונראה דהנה אברהם אבינו הרי עסק כל ימיו בהעבודה של הכנסת אורחים, ועל ידי זה הכניס הרבה אנשים תחת כנפי השכינה, על ידי שדיבר עמהם, ואם כן חשש אברהם אבינו, שהרי היה כבר זקן וחלש, שאם ימול את עצמו יהיה במצב של סכנה, ולא יוכל שוב לקיים הכנסת אורחים באותו אופן, לכן שאל את ענר אשכול וממרה, הנה זה ודאי שיהיה נאנס מאיזה מצוה, או ממצות מילה או ממצות הכנסת אורחים, ובעצם לא היה מסופק אם ימול את עצמו, הרי הקב"ה צוהו כן, אבל חיפש עצה איך לקיים את המצוה באופן שלא יתבטל ממצות הכנסת אורחים.

אדם שיש לו את הזכיה, שהשנים והזמנים שלו מיועדים ללימוד התורה, צריך לדעת שסוף כל סוף הוא עול, אמנם עול מתוק, אבל הוא עול ושעבוד

ואין צריך לחפש דרך איך לסלק עצמו מן העול הזה, כי אדרבה כל מה שאדם עושה להקל על עצמו אינו מוריה בזה כלום, אלא מנוחת הנפש האמיתית יש רק בתוך העול תורה, בחור שהולך לו קשה מחמת שהבנתו אינו טוב או סיבות אחרות, ממילא צריך לדעת שכל הדברים שהוא יודע, יודע גם כביכול הבורא, והוא אומר תתייגע ותעמול, והעמל לא ילך לריק, מאידך כשמנסה להקל על עצמו, והולך אחר תאוות היתר ולא באיסור, סוף כל סוף הכל הוא על חשבון עמל התורה, אדם העמל בתורה אינו מחפש שטותים כדי להקל על עצמו.

מסופר שפעם היה בדרך שהיה משמח בחתונות, ותמיד היה חי בעניות גדולה, והגיע לאיזה צדיק להתנצל על כך שאין לו פרנסה, אמר לו הרבי תדע, הרי מוונתיו של אדם קצובים לו (ביצה טז.), אל תחשוב שהכוונה שקצוב שתרויה חמש אלף או עשרת אלפים דאלער וכדומה, אינו כן, אלא קצוב כמה הנאה שיהיה לך, מאכילה ומשתיה משניה, חלילה הנאות אסורות משחוק וקלות ראש וניבול פה וכדומה, נקצב כמה הנאה שיהיה לך, אתה יש לך הנאה גדולה מהבדיחות שאתה עושה, ואתה אוכל פשוט את הפרנסה שלך, וממילא לא נשאר לך ממון לפרנס משפחתך, אם תעשה את הבדחנות לפרנסה סתם עם גבול בלי להנות מזה, ישאר לך פרנסה כמו לכל אדם, הנאות אלו, ואני מדבר עכשיו על הנאות המותרות, שבצעם אינו עושה שום איסור, מכל מקום כשמחפשים הנאות סתם, צריך לדעת שזה לוקח ממה שצריך אחר כך בעולם הזה מהחיים, כי הכל נקצב לכל חייו כמה הנאות יהיה לו, בודאי איני מדבר מהנאות אסורות כגול וכדומה, זה אינו נקצב, הרי עבירה לא שייך שיהיה נקצב, אבל הנאות מותרות קצובות, ואם אדם לוקח מזה מוקדם שלא לצורך, יחסר לו אחר"כ כשיצטרך לזה, וצריך להתחשב בזה.

לגבי עמל התורה יש לדמות, שאדם העמל בתורה חסר לו איזה הנאה בחיים, יש יהודים שעמלו בעבודת השם, סיגפו עצמם, ונזהרו בעינים ועל כל שמיעה ודיבור, תמיד היה עבדות, לכאורה היה נדמה שאמנם הם יהודים טובים ונשירים, אבל הנאה בעולם אין להם, אבל אינו כן, אדרבה היה להם הנאה היותר גדולה בעולם, הנאה מקיום המצוה מלווה את האדם בעולם הזה ובעולם הבא, ובעיר אנפין בחור בישיבה הוא גם כן בבחינה זו, ובאמת הנאה של מצוה שנהנה מהלימוד וכדומה אינו קצוב, ואינו בחשבון ההנאות.

בחור שיש לו כאב ראש וכדומה, ומחמת זה מבטל מלימוד התורה, עליו הייתי רגיל לפרש מאמרם ז"ל (סנהדרין ז.) אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה. ומקשה התוספות (ד"ה אלא) הא אמרינן (שבת לא.) ששואלין לו קודם נשאת ונתת באמונה, ואח"כ קבעת עתים לתורה. הרי שיש סתירה מה שואלים ראשון.

אבל י"ל שהוא שאלה אחת, ששואלים אותו האם היית לומד כך, היית מתייגע בתורה כך, כמו זה המתייגע בפרנסה, וכי בעל הבית היה נשכב במטה אם ראשו כואב קצת, או שנדמה לו שהוא מצוין וכדומה, כמו שבחור עושה את זה, ומה הוא יפסיד, הרי יפסיד כמה דאלער, וכאן אצל בחור ישיבה הרי יפסיד לפעמים שבוע של תורה, שיחסר לו כשחוזרים בחזרה, וגם מאבד מהמשך, ולא רק זאת, אלא אפילו חלילה כשנשכב באמת, אינו פטור מללמוד אם יכול, שהרי גם אז עדיין מחויב במצוות, ואינו זמן לקרוא סיפורי מעשיות.

אבל אין לחשוב שעול התורה הוא עול שמביא את האדם לידי עצבות ומרה שחורה, אלא הרי זה עול ערב, בחור צריך שלא ירגיש בטוב כשאינו לומד, לא יוכל להרגיש בטוב כשמתרשל בתפלה וכדומה, מאידך כשמתייגע בתורה באמת, הרי אף אחד אינו דומה לו בהנאתו, ופעם הוא רואה שהקב"ה נותן לו מתנת חנים, והכל מובן בלימודו, ופעם צריך עוד יגיעה, שנתייגע ובכל זאת לא הלך, אבל הקב"ה מחשב כל דבר, שום דבר אינו הולך לריק.

מובא בשם המגיד מדובנא זצ"ל על הכתוב (בראשית יח יז-יח) וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, וצריך להבין, אברהם אבינו התפלל על סדום ועמורה, והקב"ה כבר ידע שאין שם עשרה צדיקים וכל התפלה הוא לחנם, והתפלה לא תתקבל, מדוע היה צריך הקב"ה לצער, מדוע אמר לו מה שרוצה לעשות בסדום, ושהוא יבקש ולא יענה, ומסביר במשל שפעם באו שני יהודים לשוק, הגיעו לשם אנשים למכור כמה דברים למסחר, היתה שם לקנות מלבושים מאד בזול, אחד מהם קנה מלבוש, והשני אמר לו גם אני רוצה לקנות, אבל איני יודע מדת גודלו של בני, איך אתה יכול לקנות בלי למדודו, אמר לו חבירו, אסביר לך החילוק, אתה יש לך בן אחד, ואם אין הגודל טוב אין לך מה לעשות עם זה, אני יש לי כמה ילדים, אם אינו טוב לזה יהיה לשני או לשלישי, לאחד כבר יהיה טוב.

ובזה הוא מתרץ כאן, שהתפלות שאברהם אבינו התפלל לסדום, אמנם לא יועילו לסדום, אבל לא ילכו לריק ולא ישיבו ריקם, התפלות ישארו לבני ישראל לדורי דורות, התפלות נשארים בשמים, וכשאדם אינו הולך בדרך הישר, ואינו עדיין בגדר רעים וחטאים כמו סדום ועמורה ע"כ, פ. מועילים לו התפלות של אברהם אבינו, וז"ש הקב"ה המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, ולמה, ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, שיהיה ממנו גוי גדול, ולחם ישארו התפילות ולא ילכו לריק, עכ"ד, ולמדים מזה שכל תנועה שעושים להקב"ה ולתורה ומצוות, שום דבר אינו הולך לאיבוד, הקב"ה לא בא בטרוניא עם בריותיו, וכל פעולה שעושים להקל על עצמם בזה, עושים יותר קשה, זהו הכלל.

כעת צריך להכנס לפרטים מסויימים, הנה כל דבר בהנהגת הישיבה והנהלה, הוא מחושב היטב, באופן שהבחורים יוכלו ללמוד טוב בלא שום מניעות, ואם נדמה לבחור שזה קשה לקיים, ולכן מנסה להקל לעצמו, עושה לו קל רק להרגע, אבל בעצם עושה לעצמו יותר קשה, הכתר שם טוב אינו טוב, יש לו עגמות נפש, ולפתח חטאת רובין, ונכשל בעבירות חמורות בביטול תורה, שחוק וקלות ראש ושאר צרות, וכל הדברים שהם סם המות, והם נשרשים באדם חלילה, ראיתי מהגאון ר' אליהו לאפיאן זצ"ל שאמר פעם, שהוא ממש פחד איך שמדה מגונה יכול להיות נשרש באדם, ואמר שידוע סיפור שאירע בין שני אחיות ששטאו מאד זו את זו, ואחת מהאחיות שכבה על ערש דוי והיתה קרובה למות, קראה לאחותה, ואמרה סוף כל סוף אני הולך למות, ואני רוצה להתפייס, היא כבר לא היתה יכולה להתרומם, וביקשה שתתכופף, ואז נתנה לה נשיכה בצווארה, ואמרה עכשיו אוכל למות, נקום נקמתי ממך, והוא מופת איך שמדה מושחתת יכולה ללוות אדם עד למוות ממש, שאינו יכול למות אחרת, מזה כל אדם צריך לפחד, שאם יתרגל בזה לא יוכל להמלט מהמדה הרעה.

ובפרט בעוונות של ליצנות ולשון הרע, הרי נעשים מורגל ומושרש בהם, והפועל יוצא מזה הוא שכמעט עווב הכל, שאם מביא בחור ללשה"ר וליצנות, כל האיסורים האחרים הכל נכנס, כי המח והאוזן והפה שנתפס בזה, שוב התורה והמצוות אינם כראוי, וכל העבודה הולך ממנו מעצמו, לכן צריך מאד להזהר בזה, אף שכל העולם נתפס בזה, אבל בחור שלומד תורה, בחורים חסידים ויראי שמים, צריכים להזהר מזה מאד, ולא לחנם עשה החפץ חיים שו"ע על זה, רק כי היה צורך בדבר, וכי מאה ומאתיים שנה לפני הח"ח לא היו יהודים שהיו גדולים כמותו, אלא שהבינו בשמים שעכשיו צריכים לזה, העולם כל כך נפרץ בזה, לכן חננו אותו דעת, ואותו גאון וצדיק עשה על זה חיבור נפלא, יש בשמירת הלשון ובבאר מים חיים שמבאר הרבה גדלות ובקיאיות שהיה מתאים לתשובת הרשב"א, רק שהיה בתקופה זו, ונתן לו הקב"ה כח לבדר כל ההלכות משום צורך הזמן שהבעל דבר עומד בזה כל כך, ומאד צריך להזהר בזה.

והנה הג"ר יוסף ענגיל זצ"ל בספרו אתון דאורייתא (כלל יג) חוקר בהא דקיי"ל (בבא קמא כח:) אונס רחמנא פטריה, שנאמר גבי נערה המאורסה (דברים כב כו) ולנערה לא תעשה דבר, דאונסא כמאן דלא עבד, אם כן מהו בנוגע אונס בקיום המצוה, האם בעצם הוא חייב בקיום המצוה, רק שאינו יכול לקיימו בפועל כיון שנאנס, או שמא אונס אינו חייב כלל במצוה, ומצינו שנחלקו בזה הדרישה (יו"ד סי' שמ"א אות ג') והטורי זהב (או"ח סי' ק"ח סק"א) בנאנס ולא היה יכול להתפלל תפלה אחת, אם חייב להשלימה בזמן התפלה השני, להדרישה פטור ולהט"ו חייב, וזה תלוי בהנ"ל, דאם אמרין דהאונס פוטרו לגמרי, אם כן לא שייך בזה השלמה, כיון שלא היה מחויב כלל בשעתו, אבל אם פטור מלהתפלל רק מחמת האונס, אבל בעצם מחויב להתפלל, ע"כ כשיוכל אחר כך שפיר חייב להשלים.

ומביא שם דבר יפה, דאיתא בגמ' (בבא קמא צד:) ת"ר הגולני ומלוי ברביה שהחזירו אין מקבלין מוהן, והמקבל מוהן אין רוח חכמים נוחה הימנו, ולהלן איתא ת"ש הרועים והגבאין והמוכסין תשובתן קשה (פירש"י, שגזלו הרבים ואין יודעים למי להחזיר) מחזירין למכירין, אמרי מחזירין ואין מקבלין מהם, ואלא למה מחזירין, לצאת ידי שמים, אי הכי אמאי תשובתן קשה. ומקשה הגר"י ענגיל, מאי קושיא, הרי בודאי תשובתן קשה, כיון דלצאת ידי שמים חייבים להחזיר, ואין יכולין דאין מקבלין, ועוד מביא מתני' (גיטין מ: מ) מי שחציו עבד וחציו בן חורין, אי אפשר לו לישא אשה, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר (ישעיה מה יח) לא תוהו בראה לשבת יצרה, אלא כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, ומקשה התוס' (שם ד"ה לא) הא דלא נקט קרא דפרו ורבו, משום דאי הוה יכול לקיים שבת כל דהו, לא הוה כפינן ליה משום פרו ורבו, דלא מיחייב בה כיון דאונס הוא (עיי"ש עמוד א' תוד"ה לישא), וצ"ב למה כופין משום לשבת, הרי נאנס, וכמו שפטור מפרו ורבו יפטר גם מלשבת יצרה.

וכתב על כ"ז, דלעולם (שבת סג.) חייב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, הרי שמי שנאנס נחשב להקב"ה כאילו

עשה, אבל יש להכריע פשוט דבר דיש ב' מיני מצוות, א' מצוות שבין אדם למקום לבד, דאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ומחייב רק את מי שיכול לקיים המצוה, ואונס אינו מחויב כלל, שאין הקב"ה מבקש מהאדם רק מה שביכולתו, ב' מצוות שבין אדם לחבירו כמו עשיית מעקה ופריעת בעל חוב וכדומה, דהוא מצד תועלת חבירו, ובודאי לא נאמר בכנון זה דאם הוא אונס ואינו יכול לעשות מעקה, שאין הדבר בעצם נצרך להיות, דודאי נצרך ונצרך הוא, וכן בע"ח בודאי חייב הוא לפרוע חובו ועליו לשלם ממון חבירו, אלא שאונס הוא ואינו יכול לקיים חיובו, משא"כ במצוה שבין אדם למקום לבד, דכל עיקר החיוב הוא אך מצד רצונו ית' בלבד, שרצה שנעשה הדבר ההוא, ואנחנו מחויבים לעשות רצונו ית' ומצוותיו, ע"כ על אונס אין חיוב כלל, שהקב"ה רוצה רק ממנו שיכול לקיים.

והנה יש לבאר הלשון אונס רחמנא פטריה, דבעצם צריך להבין, מויד הרי זה פעולה של האדם בכוונה, שוגג אמנם אינו כמוד, אבל בכל זאת חייב חטאת, כי עשה איזה מעשה הגם שהיה שוגג, אבל אונס צריך להבין, מדוע בכלל שולח הקב"ה לאדם אונס, הרי אונס אינו בבחירתו של האדם כלל, מדוע יארע לו עבירה באונס, אלא נראה מזה, שאונס הוא גם כן דבר שהקב"ה שולח, כי רוצים להזכיר לו משמים שצריך להתחזק בשמירת התורה ומצוות, אך הרחמנות של הקב"ה פטרו, אונס רחמנא פטריה, אבל האדם צריך לדעת שהאונס שהוזמן לו אין זה הפקר, זהו גם בהשגחה פרטית, וממילא צריך לעשות חשבון הנפש, בשו"ת שואל ומשיב כתב בנוגע לעשות תשובה על עבירה באונס, והוא מחמיר באופן חזק, שצריך לזה תשובה חזקה, כי אונס אין זה דבר שנאנס ומה הוא יכול לעשות, אמנם בודאי פטור מעונש בית דין, וגם פטור מעונש שמים, אבל הקב"ה לא הסיר ממנו החובה לחשוב מדוע זה הגיע אלי, הרי אין יסורים בלא חטא (שבת נה.), אמת שאדם חולה אינו יכול להניח תפילין ולהתפלל וכדומה, ואינו יכול לקיים שאר מצוות, אבל מדוע מזמין לו הקב"ה שאינו יכול לקיים, על זה צריך חשבון.

אדם המחפש להקל לעצמו, ואינו רוצה את עמל התורה והמצוות, אצלו הענין של אונס רחמנא פטריה כמין שחוק, אונס אני, איני יכול וכדומה, ובאמת כנ"ל אין הדבר כן, אלא בכל אונס צריך לחשוב, מדוע זה הגיע אלי, באיזה אופן אוכל לפעול שלא יהיה אצלי יותר אונס כזה, מי שעובד במסחר, ואינו עושה די פרנסה, האם אמור יאמר מה אני יכול לעשות, איני יכול לעשות יותר, איני מרויח יותר, וכי יאמר כן, בודאי שלא, זהו זה יעזור לו, אלא אם הדבר נוגע ללבו, יחפש דרכים שהאונס לא יהיה. המובן הפשוט בפסוק (ויקרא כו ג) אם בחקתי תלכו. הוא קיום המצוות, אמנם האור החיים הק' מביא פשטים, וידועים דברי רש"י שכותב שתהיו עמלים בתורה, אבל בפשטות הפסוק מדבר ממצוות, ולכאורה מדוע שינה רש"י את הפשטות וכתב שתהיו עמלים בתורה, אלא כנראה שקיום כל מצוות התורה תלוי בעמלות בתורה, כי בודאי אפשר להיות נאנס שאינו יכול לעשות מצוה, מכמה סיבות שמונעים אותו, אבל הקב"ה אומר, אם תהיו עמלים בתורה, לא יגיע האונס, אם בחוקותי תלכו, היינו אם תרצו ללכת בדרך שתקיימו כל המצוות, זה יהיה על ידי שתהיו עמלים בתורה, לקבל עליו עול מלכות שמים, שאז מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, אז תקיימו כל חוקותי ולא יהיה אונס.

פנינים יקרים - על פרשת וירא

כי אמרתי רק אין יראת אלקים וגו' (וירא כ"א)

שראיתי בספר אחד שמבאר הפסוק [בראשית כ"א] שאמר אברהם לאבימלך, כי אמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי, וברש"י שם איתא, שאמר לו אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלים אותו או על עסקי אשתו. דהתוה"ק בא ללמדנו בזה על גדול החיוב של נימוס ודרך ארץ, דלצד שראה אברהם שאין להם נימוס ודרך ארץ, ששואלים אותו על עסקי אשתו, ולא עסקי אכילה ושתייה, הרי כיון שיצאו מגדרי סדר העולם, כבר יש מציאות אצלם של רציחה ג"כ ל"ע ואנו רואים מזה שהתוה"ק מלמדנו אורחות חיים ברמז קל הרמז בפסוק.

כי ידעתי (וירא יח יט)

נאמר בתורה הק' (בראשית יח יט) שהקב"ה אמר על אברהם אבינו עליו כי ידעתי וגו'. ורש"י פירש שהוא לשון חבה, שהקב"ה אוהב אותו, ומדוע נקט בלשון ידיעה הכרה, כי דבר שמכירים אוהבים, כל אדם הוא כן, מה שהוא מכיר ומכיר היטב, הוא ממילא מתחבר לזה ואוהב אותו, ומה שרחוק מבינתו והכרתו אינו אוהב, דבר זה אין אוהבים, וכן מצינו דכתיב (ישעיה נח ז) מבשרך אל תתעלם, כי מכיון שהוא קרוב אליו הוא מכירו ולכן אוהבו, כל דבר כמה שהוא קרוב אליו הוא אוהב יותר, הידיעה והחיבה של הדבר באים יחד, כי הקירבה אליו מוליד אוהבה אליו. (דברי יונה ח"ב דף רנ"ח)

לעילוי נשמת מוה"ר טובי' אביגדור בן ר' אברהם צבי ז"ל
נפ"ע ט"ז שבט תשפ"ה
ת.צ.צ.ת.